

1) Problemin Belirlenmesi

“Felsefede problemin başlangıç noktasını belirlerken, Descartes’in “...bizi eşyanın bilgisine götürecektir yalnızca sezgi ve dedüksiyondur” görüşü ile Russell’in “Dedüksiyonda ilk önermelerin nasıl elde edildiği bir problemdir.

Dedüksiyonun bir yerden başlaması gerektiğinden, bu başlangıç ispat edilmemiş, ispattan farklı bir yolla bilinmesi gereken bir şeyle başlamalıdır” görüşü dikkat çekici olmaktadır. Reichenbach’ın da belirttiği gibi başlangıç noktası arama aslında mantıksal bir sorundur.

Bilgiyi elde ederken az ya da çok sağlam bir çıkış noktası aramak önemlidir. Çünkü sağlam bir dayanak noktası bulmadan, zihin güvenilir, genel geçer bilgiyi kuramaz. Sonuçta bütün bilgiler sağlam bir temele dayanırlar. Zihin bilgiyi elde ederken sağlam bir temel arayıp bulur ve buradan hareket ederek bilgiyi elde eder. Burada sağlam bir dayanak noktası aramanın yalnızca bilgi teorisiyle sınırlandırıldığını belirtmek gerekir. Sonuç olarak bu dayanak noktasının bilginin değeriyle ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de hiç kimsenin şüphe edemeyeceği kesinlikte genel geçer bir doğru var mıdır? Eğer varsa biz bu doğruları nasıl elde ediyoruz? Bu kesin doğruları elde etmenin herkesçe kabul edilmiş bir yöntemi var mıdır? Felsefe tarihinde bütün bu sorulara olumlu ya da olumsuz olarak verilmiş pek çok cevap vardır. Bu cevapların temelinde “kesin bir başlangıç noktasının bulunup bulunmadığı” sorusunun açığa çıkarılması çabası yatmaktadır. Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, sezgi bazı filozoflar, matematikçiler ve mantıkçılar tarafından sistemlerinin temellendirilmesinde en önemli araç olarak görülmektedir. Bu nedenle sezginin çok geniş bir tartışma alanı vardır. Sezgi konusunun felsefede ve mantıkta ele alınışının en önemli iki nedeni bilgi teorisinin felsefenin en temel problemi haline gelmesi ve klasik mantığın yanında farklı mantık sistemlerinin kurulmasıdır. Özellikle Descartes ile birlikte bilginin temellendirilmesinde sezginin öne çıktığını; yeni mantık sistemlerinin kurulmasında da bu mantık sistemlerinin dayandığı aksiyomların ve ilkelerin tespitinde sezgiye müracaat edildiğini görüyoruz. Çünkü aksiyomlar ispatlanarak ulaşılmış önermelerden değildir. Üstelik onları mantıksal olarak da çıkaramayız. Öyleyse, aksiyomların doğruluğu dedüktif çıkarımdan başka bir yolla bilinir. O yol da sezgidir.

2) Sezgi Nedir?

Sezgi kavramının en yaygın tanımı doğrudan doğruya kavramdır. Sezgideki kavrama, bazen duyularla veya akılla bazen de mistik bir tecrübe ile irtibatlandırılmaktadır. Sezgide, kavramanın doğrudan doğruya olması ise bir çıkarımın, nedenlerin, öncüllerin, bir tanımlama işleminin, doğrulamanın, sembollerin ve bir düşünme sürecinin bulunmaması anlamına gelir. Bu takdirde sezgi, tek bir zihin işleminde apaçık ve kesin olarak kavramadır. Bu kavramada, kavramlar arası ilişki kurulmadan akıl yürütmesiz, vasıtasızca bir zihin işlemi vardır. Bilgi teorisi açısından sezginin bir değeri olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler vardır. Bu itibarla sezgiyle ilgili görüşlerin farklılığı iki noktada toplanmaktadır. Biri menşei diğeri konusudur. Bunlardan ilki, sezgi acaba duyularla mı ilgilidir, veya zihnin işi midir, yoksa kendi başına, akıldan farklı bir başka bilme yetisi midir, gibi soruları gündeme getirir. İkincisi ise sezgi duyulur aleme ait olanı mı, zihinde olana mı, yoksa akılüstü başka bir alana ait olanı mı bize bildirir, sorularını ortaya çıkarır. Sezgi, çıkarım olmadan, ispatlanmamış bir inanç, bir içine doğma, bir içgörüş, bir konu hakkındaki hakikatlerin doğrudan bilgisi anlamlarına gelir. Bu "ispatlanmamış" ifadesine bir açıklık getirmek gerekmektedir. İspatı gerekmeyen hatta ispatı mümkün olmayan ilk ilkeler, mutlak prensipler, açık ve seçik fikirler var mıdır? Varsa bunları nasıl elde ediyoruz? Bunlar olmadan zihnin bilgiyi inşası mümkün olur mu? Herşeyden önce zihnin herşeyi ispat etmesi mümkün müdür? Herşeyi ispata çalışan bir zihin, kısır bir döngüye, aşırı şüpheciliğe düşer ve sonuçta da inkarcılığa varır. Bu konuda Hilmi Ziya Ülken’in Sofistleri örnek göstermesi dikkat çekicidir. Çünkü onlar ilk ilkelerin, mutlak prensiplerin ispat edilememesi gerçeğini gözardı ederek herşeyin ispatını istemişlerdir; ispat mümkün olmayınca da herşeyin ancak bir faraziye olabileceğini, genel geçer bir bilginin varolamayacağını düşünmüşlerdir. Bunun sonucu olarak inkarcılığa düşmüşler ve şüpheci bir tavır takınmışlardır.

Böylelikle sezgi, bilgi teorisinde, şüpheci tutumun dışındaki bütün felsefi bakış tarzlarının ilgili olduğu bir dayanak noktası olarak görülebilir mi? İspat edilmemiş, bir başka ifadeyle ispatlanamaz ve tanımlanamaz bir takım hakikatlere, içinde yer veren felsefe sistemleri, sezgiyi temellendirmenin en önemli aracı olarak mı kullanılmaktadırlar? Farklı türlerde de olsa tecrübeciliğin, akılcılığın, idealizmin vb. gibi pek çok akımın bir şekilde sezgiye yer verdiği bilinmektedir.

3) Sezgi Türleri

Felsefe tarihine bakıldığında pek çok filozofun sezgiye önemli ölçüde yer verdiğini görmekteyiz. Her biri farklı biçimde sezgiyi kendi düşünce yapısının temeli saymıştır. Bu açıdan sezgi konusunu üç kategoride değerlendireceğiz:

1-Duyu Sezgisi; 2-Akli Sezgi; 3-Metafizik Sezgi.

1- Duyu Sezgisine en tipik örnek Kant'ın sezgi anlayışıdır.

2- Akli Sezgi: Bu sezgiye örnek olarak başlıca Eflatun ve Descartes'in sezgi anlayışını gösterebiliriz.

3-Metafizik Sezgi: Hem duyuların algısını hem de aklın bunlar üzerindeki işleyişini aşan bir başka sezgi anlayışı daha vardır. Bu sezgiye metafizik sezgi adı verilmiştir. Bu metafizik sezgiyi bilimsel olarak şekillendiren Henri Bergson (1859-1941) dur.

Bazı filozoflar yukarıda belirttiğimiz gibi sezgiyi algının temelinde, bazıları akıl yürütmenin temelinde, bir üçüncü grupta metafizik alanın temelinde görmüşlerdir. Bunlardan tamamen farklı olarak sezginin bir bilgi kaynağı olarak değerini inkar edenler de: olmuştur, Bir yandan bilginin doğrudan kavranması, kesinliğin doğrudan elde edilmesi gerçeğin doğrudan görülmesi, total bir duyarlık, bütüncül bir durum olarak değerlendirilirken, diğer yandan da sezgi ile bilinen şeylerin aslında akılyürütme ile bilinen şeyler olduğu, zihin bu çıkarımı pek hızlı yaptığı için bunun farkına varılamadığı iddia edilmiştir. Gerçekte sezgi ile akılyürütme düşüncenin birçok işlevinde kaynaşır ve birbirini tamamlar. Sezgi akılyürütmeyi hazırlar, ondan önce gelir, icat, keşif sezgi ile yapılır, ancak akılyürütme ile ispat olunur. Sezgi gerek tümevarımda gerek dedüksiyonda hatta matematik de bile akıl yürütmelere hareket noktası hizmeti görür. Düşünce daima ya bir sezgi ile veya bir akılyürütme ile işe başlar. Açıkçası sezgi düşünceye temel teşkil eder. Sezgiyle ilgili olarak şu sakıncalar iler sürülebilir. Eğer sezgi yalnız başına bilginin kaynağı olarak alınmak istenirse güvenli bir metot olmaz. Sezgi akılla ve duyularla kontrol edilmedikçe saçma iddialar ortaya çıkabilir ve çok kolayca yanlış düşülebilir Sezgi kendi iç görüşlerini nakletmek ve açıklamak istediğinde duyu organlarının algılarına ve aklın kavramlarına geri dönmelidir ya da onların yanlış yorumlanmalarına ve saldırılara karşı kendini savunmalıdır. Bir de sezginin gerçekleşmesi için gereken şeyler konusunda bazı görüşler ileri sürülmüştür. Descartes'e göre sezginin elde edilmesi için yalnızca aklın ışığı yeterlidir. Kant'ta sezginin ortaya çıkması saf aklın kavramlarının algıyı belirlemesiyle ortaya çıkar. Bergson'a göre ise sezgiyi elde edebilmemiz için devamlı ve şuurlu bir şekilde sezgiyi konusuna hazırlamamız lazımdır. Araştırmamızın konusuna bağlı bütün delillerle kaynaşmamız gereklidir. Olaylar hakkında açık ve güvenilir bilgi, bunların kaynağını kavrayacak metafizik sezgi için önceden gerekli şartlardır. Sezgiye konu olacak şeylerle ilgiyi kesmemek, devamlı egzersiz yapmak bu sezginin gerçekleşmesinin şartıdır. Sezgiler aslında önceki tecrübelerimizin, düşüncelerimizin bir itme rolü oynamasıyla ortaya çıkarlar. Sezgiler bilinçaltında cereyan eden dedüksiyon ve tümevarımın sonucudurlar; klasik ifadesiyle kıyas-ı hafi (entimem) ile ortaya çıkarlar. Özel bir sahada dikkate değer bir düşünme ve çalışma kişiyi o sahada sezgiye ulaştırır. Mesela bilimsel sezgiler, bilimsel problemler üzerinde yoğunlaşmış zekalarda ortaya çıkarlar. Felsefi ve dini sezgiler için de aynı şeyler söylenebilir.”

KAYNAK: (Makalenin tamamı) KELAM ARAŞTIRMALARI 3:1 (2005), SS.23-40